

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

КОВАЛЬЧУК В. П.,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.22:351.741(477)

**ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Визначається роль та значення дослідження проблем злочинності неповнолітніх, досліджуються її основні показники, узагальнюються рекомендації щодо можливості удосконалення практики профілактики злочинності неповнолітніми органами внутрішніх справ.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, кримінальна відповідальність, запобігання, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Определяется роль и значение исследования проблем преступности несовершеннолетних, изучаются ее основные показатели, формулируются рекомендации по усовершенствованию практики профилактики преступности органами внутренних дел.

Ключевые слова: преступность несовершеннолетних, уголовная ответственность, предупреждение, вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность.

The role and importance of research into the problems of juvenile delinquency, the analysis of the main indicators, summarizes recommendations on how to improve the practice of prevention of juvenile delinquency by Internal Affairs.

Key words: juvenile delinquency, criminal responsibility, prevention, involvement of minors in criminal activity.

Постановка завдання. Проблема захисту неповнолітніх від протиправних посягань на їх моральний та фізичний розвиток є дуже важливою та складною для суспільства й держави. Уже давно відома певна залежність злочинності в цілому від злочинності неповнолітніх, оскільки остання є резервом усієї злочинності, яка на сьогодні досягла загрозливого розмаху. Щоб не допустити подальшого її зростання, необхідно приділити особливу увагу попередженню злочинності неповнолітніх, негативних впливів на них, серед яких найнебезпечнішим є втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність, як свідчать статистичні дані. Видається, що попередження втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність є значним фактором зниження як злочинності неповнолітніх, так і злочинності взагалі. Слід зазначити, що органами внутрішніх справ у 2010 р. виявлено 226,6 тис. осіб, які вчинили злочини, з них – 6,2% (з числа виявлених осіб) – неповнолітні [1]. За даними Держкомстату, протягом 2010-2011 років зросла на 12,3% кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, та склала 17,3 тис. у 2010 році, та 17,8 тис. у 2011 році (3,5 % у загальній кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ). Серед цих злочинів кожен другий – тяжкий (50,4%, або 8,7 тис. злочинів), кожен 2-а з 3-ох злочинів – крадіжка (66,6% або 11,5 тис. злочинів). Кількість грабежів зменшилась на 36,4% і склала 1,6 тис. злочинів, або 9% від загальної кількості злочинів, скоєних неповнолітніми або за їх участю. Кількість умисних вбивств та замахів на вбивство зменшилась на 24% і склала 76 злочинів [2].

Як видно з наведених статистичних даних, проблема злочинності неповнолітніх у нашій державі існує, і вона є актуальною.

Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність ґрунтується на взаємодії комплексу наук: кримінології, соціології, психології, педагогіки, кримінального права.

Стан дослідження. Питання кримінально-правової та кримінологічної протидії втягненню неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність розглядалися в роботах багатьох учених, особливо таких як Ю.М. Антонян, Т.С. Барило, М.М. Биргеу, Ф.Г. Бурчак, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.П. Ємельянов, О.М. Костенко, Л.М. Кривоченко, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, І.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, П.С. Магишевський, Г.С. Мауленов, Г.М. Мінковський, Н.С. Юзікова, С.С. Яценко.

Результати дослідження. Боротьба зі злочинністю взагалі завжди починається з боротьби зі злочинністю в молодіжному середовищі, що зумовлено багатьма обставинами, однією з яких є формальна: саме

молодь – найбільш реальний і найбільш масовий резерв дорослої злочинності. Що ж стосується психологічних механізмів, які стимулюють молодіжну злочинність, то головним, найпоширенішим, є втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність як специфічна психологічна система індивідуальних або групових негативних впливів [3, с. 23].

В умовах сучасної трансформації українського соціуму йде активний процес розмивання традиційних, у тому числі молодіжних, груп суспільства, а також становлення нових форм міжгрупової інтеграції. Демократичне суспільство, як справедливо зазначає Л.Г. Сокурянська, не влаштує конфліктна ситуація між стереотипами масової й індивідуальної свідомості, коли домінує не моральність, а розбещеність, коли розмиваються межі між молодіжними та дорослими угрупованнями. «Немає сумніву в тому, що стратегія життя багато в чому залежить від того, наскільки оптимістично або, навпаки, песимістично сприймається оточуюча реальність. Нарешті, неможливо вивчати процеси соціального самовизначення молоді без осмислення її ціннісних орієнтацій, оскільки останні виступають одночасно і діяльністю, і наслідком даного феномена» [4, с. 49].

Боротьба зі злочинністю взагалі та злочинністю неповнолітніх розглядається як головний напрямок кримінальної політики держави. Практика свідчить, що криміногенна ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, є постійною характеристикою стану суспільства, істотним дестабілізатором суспільного життя [5, с. 62]. Як наслідок – втягування в злочинну діяльність значної частини населення. [6, с. 34] «Звичайно, – зауважує О.М. Костенко, – втягнення однією особою іншої в злочинну діяльність є соціально шкідливим у будь-якому випадку, але підвищену суспільну небезпеку являє собою втягнення в злочинну діяльність неповнолітніх» [5, с. 27].

Злочинність неповнолітніх реагує на всі негативні й позитивні зміни в державі та суспільстві.

Як справедливо зазначає І.П. Лановенко, «...втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, з одного боку, – самостійний склад злочину, суб'єктом якого є доросла особа, а з іншого, – одна з основних причин злочинів, які вчиняються неповнолітніми» [5, с. 30].

Втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність уже давно стало однією з найглобальніших проблем кримінально-правової політики України та інших держав, тому що існує «залежність злочинності дорослих від злочинності неповнолітніх, оскільки остання є у певному розумінні джерелом і резервом усієї злочинності». [5, с. 5] І щоб не допустити зростання злочинності, необхідно активізувати увагу на злочинності неповнолітніх, її попередженні, і головне – захистити неповнолітніх осіб від негативних явищ, серед яких одним із найнебезпечніших є втягнення дорослими особами неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність.

Суттєвою ознакою злочинності молоді є те, що вона набуває в Україні все більш організованого, групового характеру. Змінилася кримінологічна характеристика і структура угруповань правопорушників. Груповий характер – це особливість сучасної злочинної поведінки молоді. Частка корисливих злочинів із застосуванням насильства, скоєних у групі, складає від 50 до 80%. Найбільш розповсюдженими є злочини, які мають корисливо-насильницьку спрямованість. Це – розбій, грабіж, шахрайство, вимагання, вбивство з корисливих мотивів. Кримінальні молодіжні угруповання з різним ступенем організованості виявлені у всіх великих обласних центрах країни. Вони створюються за місцем навчання чи проживання молоді і мають здебільшого стійкий характер.

Підвищена імпульсивність, жорстокість, інтенсивність і ситуативність злочинів молоді обтяжують їх наслідки, які нічим не відрізняються від аналогічних діянь дорослих.

неповнолітні найчастіше виявляються втягненими в організовану злочинність, і кількість злочинів, учинюваних неповнолітніми, або з їх участю, постійно зростає. Якщо розглянути основні напрямки діяльності організованої злочинності відносно неповнолітніх, то можна визначити такі:

- формування ринку збуту кримінальних послуг у цьому середовищі, що включає виховання такої особистості, яка буде безпосередньо зацікавлена у їх споживанні;
- контроль з боку організованої злочинності за деякими формами злочинної діяльності неповнолітніх;
- втягнення неповнолітніх в організовані злочинні формування.

Створена за безпосередньої участі організованої злочинності мережа розваг для неповнолітніх сприяє втягненню їх у наркоманію, токсикоманію, алкоголізм і, що не менш небезпечно, ідеологію відмови від звичних соціальних норм, яка виражається в небажанні підлітків учитися, працювати.

Кримінально-правова підстава тут очевидна – адже підліток втягується у вчинення вже більш тяжких злочинів. Очевидним є і кримінологічне обґрунтування. Дорослий втягувач не може не знати про існування кримінологічної закономірності: втягнення неповнолітніх в організовану злочинну діяльність із високим ступенем імовірності перетворює їх потім на кримінальних рецидивістів, а отже, руйнує все їх подальше життя, призводить до неминучих трагедій тощо [3, с. 45].

Щодо питання причин злочинності неповнолітніх, то їх слід шукати, насамперед, в середовищі, в якому вони перебувають. Значно скоротилася державна підтримка освітньо-культурного розвитку населення, передусім дітей та молоді. Система дошкільного виховання, яка тривалий час була дійєвим засобом фор-

мування культурно-моральних цінностей, позитивних рис характеру, вольових якостей, первинних навичок освіти, нині фактично втратила своє значення. Перш за все, через значне скорочення та позбавлення її матеріальної та культурної бази. Приміщення дитячих садків, шкіл юннатів, юних техніків, різноманітних дитячих гуртків, бібліотек, майданчиків тощо виявилися найбільш привабливими та найменш захищеними перед навалюю зазіхань нових «власників». За короткий час на місці дитячих установ засвітилися вивіски банків, офісів, різних страхових та підприємницьких контор [7, с. 496].

Загальноосвітня школа за всіх часів була одним з основних осередків не лише отримання знань, а й морально-культурного формування дітей-школярів. З цього погляду за останнє десятиріччя вона також багато що втратила. Передусім, скоротилася матеріальна та культурна база загальноосвітніх шкіл, як і їх кількість. Близько 600 з них, особливо у селах та «глибинці», перебувають в аварійному стані, більш ніж 2,5 тис. потребують капітального ремонту та оновлення. Майже у половині сіл України (48 %) діти не можуть навчатися за місцем проживання, бо там немає загальноосвітніх навчальних закладів. Починаючи з 2001 р., було закрито (в основному через не наповнення за наявності значного числа дітей, що не відвідують школу) 546 сільських шкіл. Водночас введення в експлуатацію нових шкіл за 15 років впало у 16 разів [7, с. 464].

Система позашкільного виховання підлітків завжди мала великий потенціал культурно-виховної та запобіжної діяльності, а її руйнування спричинило культурний занепад, деморалізацію та криміналізацію юнацького мікросередовища.

Навіть підліткові організації на заміну піонерських створюються дуже повільно та не набули масовості. Водночас у середовищі проведення вільного часу поширилися факти втягування неповнолітніх в екстремістські релігійні секти, інші організації, що сповідують моральний та правовий нігілізм, всездозволеність, національну, расову і релігійну ворожнечу.

Ми підтримуємо думку науковців [3, с. 65], що одним із засобів боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність є посилення кримінальної відповідальності за цей злочин і, відповідно, з цією метою необхідно доповнити статтю 304 КК України пунктом, де передбачити кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх в організовану злочинну групу.

Висновки. Одним з пріоритетних напрямів державної політики традиційно є проблема боротьби зі злочинністю. Серед питань, безпосередньо пов'язаних зі зміцненням правопорядку і подоланням негативних тенденцій сучасної злочинності, особливе місце посідає проблема запобігання злочинності неповнолітніх.

Нині запобігання злочинності являє собою складний комплекс різноманітних заходів запобіжного впливу. Це діяльність, що передбачає досягнення проміжної та кінцевої мети, яка здійснюється на всіх рівнях, враховуючи характер та ієрархію детермінант злочинності, у тому числі молоді, як шляхом впливу на криміногенні фактори з метою їх ліквідації або нейтралізації, так і створення чи стимулювання антикриміногенних факторів, що перешкоджають її появі.

Кожне цивілізоване суспільство пов'язує довгострокові перспективи свого розвитку з молодим поколінням, а тому молодь є найважливішим об'єктом політики держави. Зростання молодіжної злочинності та її інтернаціоналізація перетворили боротьбу з нею на одну з головних соціальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт МВС України. Код доступу – <http://mvs.gov.ua>
2. Державний комітет статистики України. Код доступу ukrstat.gov.ua
3. Топольскова І.О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність // І.О. Топольскова: – дис.. на здобуття к.ю.н. 12.00.08. Луганск. – 2003. – 184 с.
4. Сокурянская Л.Г. Социальное самоопределение молодежи как предмет социологического исследования // Вісник Харківського державного університету. – 1999. – № 33. – С. 21;
5. Лановенко І.П. Криминология как комплексная наука: методология, проблемы (последняя рукопись, январь 2002 года) // И. П. Лановенко. – К.: Україна, 2002. – С. 62.
6. Голіна В.В. Попередження злочинності в Україні на сучасному етапі // Проблеми законності. Вип. 40. – Х.: НЮА України. – 1999. – С. 167.
7. Закалюк Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. — К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 2: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 712 с.

